

ЛЮДИНА Й ПРИРОДА У ПРОСТОРІ МАЛИХ ЕПІЧНИХ ФОРМ ЄВГЕНА ГУЦАЛА

Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації. Випуск 1 (29).

Хороб М. Людина і природа у просторі малих епічних форм Євгена Гуцала; 11 стор.; кількість бібліографічних джерел – 19; мова – українська.

Анотація. У статті запропоновано класифікацію «ліричної прози» письменника 60-70-х рр. ХХ ст. з поділом її на три умовно виокремлені групи відповідно до мистецької концентрації пейзажних картин. Проаналізовано їх поліфункціональність.

Ключові слова: лірична проза, оповідач — ліричний герой, модифікації персонажа, живописна кольористика.

Ще в 60-х роках про Євгена Гуцала заговорили як про письменника, у якого «перегук природи й людини надає пейзажам... особливої музичної і малярської плинності» [1], як автора, «що уміє розкішно передати всі барви, звуки, запахи» [16, с. 207], новеліста, що гостро відчуває природу, вражає філігранністю, яскравістю її зображення (В. Мельник). Врешті, і в 70-ті роки майже кожен рецензент чи критик, говорячи про здобутки і втрати, визнавав за прозаїком надзвичайну спостережливість, тонке відчуття природи як специфічну властивість його таланту*. Не випадково, осмислюючи сутність Є. Гуцала-новеліста вже у 1985 році, І. Дзюба, торкаючись згадуваної проблеми, синтезує: «Переживання природи переростає в особливе душевне самопочування, коли пробуджується в людині духовний безмір, коли вона цілком відчуває себе, свою духовну особистість та можливості, прагнення обійняти весь світ; через прийняття природи відбувається «вливання людини у всесвіт і Вічність, осягнення», як казав М. Пришвін, «світового часу» [8, с. 648]. Сам художник слова, міркуючи про особливості формування його як письменника-пейзажиста, зазначає: «...природа завжди вабила мене, завжди мала вплив на душу й відгук у душі, і ці її вплив та відгук були для мене важливі й потрібні... Природа – один із героїв мало не всього того, що я написав» [4].

Новели Є. Гуцала, в яких пейзаж посідає вагоме місце і виконує різноманітні функції, відносяться до так званої «ліричної прози». Їх можна виокремити у три групи (поділ, звісно, дещо умо-

вний і зроблений з метою чіткості та конкретизації аналізу).

До першої групи відносимо твори наскрізь пейзажні («Повість про осінь» із книги «Серпень, спалах любові». – К.: Молодь, 1970); етюди із «Весни високосного року». – К.: Молодь, 1973); новели «Іній», «За селом» («Що ми знаємо про любов». – К.: Рад. письменник, 1979); «Смак води», «Голос чується» («Орлами орано». – К.: Рад. письменник, 1977). Оповідь у них ведеться в руслі «ліричного сюжету», який, за словами Арк. Ельшевича, створюється шляхом зміни у сприйманні героя суб'єктивних образів існуючої дійсності [18, 241]. Незважаючи на зриму відсутність людини в новелах такого типу, своїм пафосом, одухотвореним чуттям, помислами вони звернені до неї і промовляють насамперед про те, який її внутрішній світ, наскільки духовно багата вона. Головна роль тут відводиться описам природи, що передані через відчуття, переживання, мислення оповідача, який за манерою вираження своїх почуттів, внутрішньою структурою оповіді дуже близький до ліричного героя в поезії**.

Власне ця подібність чи не найбільш помітна в «Повісті про осінь», що є своєрідним циклом пейзажних новел або, точніше кажучи, ліричних етюдів, на які ми звернемо більшу увагу, оскільки

** І хоч термін «ліричний герой», як відомо, використовується при аналізі лірики, проте інколи оповідач у прозі і ліричний герой у поезії бувають такими схожими, що не можна не погодитися з тими літературознавцями, які використовують його (термін) і при аналізі творів ліричної прози. Див., наприклад: *Фролова К.* Прекрасне у новелах М. Коцюбинського // У вінок Михайлу Коцюбинському. – К.: Наук. думка, 1967; *Антокольський Л.* У очага поезиї. – М.: Сов. писатель, 1972. – С. 270; *Голомб Л.* Природа в «Тирських акварелях» Гната Хоткевича // Голомб Л. Новаторські тенденції в українській літературі кінця ХІХ-перших десятиліть ХХ ст. - Ужгород: Гражда, 2008. - С. 227-234 та ін. Вважатимемо, що стосовно І-ї і окремих творів ІІ-ї групи новеліста (який, до речі, є прекрасним поетом-пейзажистом. – Див. хоча б у зб.: *Гуцало Є.* Письмо землі. Поезії. – К.: Молодь, 1981), чи наступні поетичні книги, доречно вживати термін «ліричний герой», цілком розуміючи його умовність.

© М.Хороб, 2013

* Див.: *Сеник Л.* Коли визріває слово (Рец.: Гуцало Є. Яблука з осіннього саду. – К.: Дніпро, 1964) / Любомир Сеник // Жовтень. – 1964. – № 8. – С. 115-117; *Дончик В.* Грані сучасної прози / В. Дончик. – К.: Рад. письменник, 1970; *Дорошенко І.* Новела: герої і проблеми // Літ. Україна. – 1973. – 16 березня; *Дончик В.* Єдність правди і пристрасті. Літ.-крит. статті / В. Дончик. – К.: Рад. письменник, 1981; *Слабошпицький М.* Неосяжний світ героя / М. Слабошпицький // Вітчизна. – 1978. – № 6. – С. 201-204 та ін.

вони концентрують у собі специфіку творів першої групи. «Повість про осінь» наче продовжує цикл «Осяння» («Наодинці з природою» 1969).

Постать героя-оповідача, за баченням та сприйняттям якого розкриваються погляди на життя, на справжні цінності, відчутна і в особливому підході новеліста до життєвого матеріалу, і в наявності «ліричного елемента», завдяки якому, за словами Л. Новиченка, творчість письменника «ніби емоційно переозвучується, стає більш зверненою до суб'єктивного світу героїв і самого автора» [11, с. 19]. Внутрішній вимір ліричного героя-оповідача, його висока духовність та моральність і виявляються через пейзажі, що постають не тільки як об'єкт краси, але й предмет думки, філософських узагальнень. Адже в більшості кращих новел, повістей та етюдів Є. Гуцало розкриває грані своєї ідейно-художньої концепції, в центрі якої, безперечно, людина.

Свого часу К. Паустовський, визначаючи жанр подібних творів у російській літературі, писав, що «це – не оповідання в точному розумінні слова, не нариси і не статті. Це – не вірші в прозі.

Це – записи роздумів, звичайна розмова з друзями.

Це зізнання в любові нашій природі і всій Росії...» [12, с. 4].

Зрозуміло, такі твори не виникли спонтанно на порожньому ґрунті, коріння їх сягає в глибини історії літератури, виразно виявляючись у творах класиків української та зарубіжної літератури. Т. Шевченко, А. Чехов, М. Коцюбинський, І. Бунін, П. Тичина, М. Рильський – ось неповний перелік тих письменників, творчість яких мала найбезпосередніший вплив на формування Гуцала-пейзажиста, за зізнанням самого ж автора [4].

Та повернімося до висловлювання К. Паустовського. Справді, у талановитого митця слова любов до рідного краю, до вітцівщини можуть виражатися і в прямих поетичних деклараціях, і читатися між рядками, у сповідях-роздумах ліричного героя, який, наче узагальнюючи бачене, пережите, переосмислене у «Повісті про осінь», інколи так і стверджує: «На все це дивись, все це вбираєш у себе, сповнюєшся високістю простору, що облягає тебе, і відчуваєш, що ти не в силі не любити цей рідний куток землі...» [6].

Природа у Є. Гуцала допомагає по-справжньому оцінити час і людину, замислитися над філософією життя, вічними його проблемами. Адже людина належить природі всім своїм еством, а, як зазначає сам письменник, «світ природи – це живе втілення філософії» [4]. І про це говорить автор образно, поетично, вкладаючи у виражене почуття думку про єдність оповідача зі своєю землею, про зв'язок людського й матеріального як діалектично єдиного, невіддільного, що передано автором на грані фізичних відчуттів людини: «Небо схолодало, і вже добре відчувалось, як крізь тебе проростає полин, як материнка пронизує тобі

груди, а гілка полину вже дістала до серця, і коли ворушиться коло нього, то серце болить і коле, коле і болить» [6, с. 148].

Письменник наче продовжує свої роздуми (започатковані в етюді «Наодинці з природою») про вічність всього живого, людського зокрема, хоча й зримо недовготривалого, як недовготривале життя людське, але обов'язково нетлінного, безсмертного. Загальновідомі філософські поняття про вічність матерії, її незнищенність передаються схвильованим голосом художника слова («чи не здавалось вам, що на цій землі живете ви вічно...»), який уміє найскладніші людські почування й емоції виразити просто, зрозуміло і, найголовніше, талановито. Адже природа спонукає до відкриття багатства внутрішнього світу ліричного героя, його інтелекту. Через зорове бачення оточуючого герой-оповідач розкриває свої і читацькі можливості, глибину й широту в осмисленні непростих явищ життя.

Час – філософська категорія. І в Є. Гуцала вона постає знову ж таки в художній інтерпретації через людські відчуття й сприймання, вираження яких ріднить його найбільше із М. Коцюбинським, автором «Сну», «На острові», «В дорозі», «Тіней забутих предків», «Intermezzo». Без сумніву, Є. Гуцало творчо навчався у відомого майстра соціально-психологічної новели кінця XIX – поч. XX ст. Новелісту-шістдесятникові спосіб передачі навколишнього світу, характерний для Коцюбинського, незрівнянного пейзажиста, який умів так оригінально й блискуче відтворити «орґію» квітів і трав (...), шаленство кольорів, пахоців, форм» [10, с. 290]; Коцюбинського-психолога, який високохудожньо «докопувався» до тайників людської душі у героях різних поглядів, переконань; Коцюбинського-громадянина, у творах якого відчутний подих конкретних суспільних подій, імпонував. Сам Є. Гуцало, зрештою, не заперечує цього впливу: «Безумовно, захоплювався Михайлом Коцюбинським, читав його й перечитував... Коли згодом сам узявся за перо, то з думок моїх не йшла його лагідна проза. Михайло Коцюбинський і по нинішній день зостався для мене видатною художницькою особистістю» [4].

Олександр Білецький у своїй праці «Відображення живої і мертвої природи» говорить про те, що слухові і зорові відчуття є найважливішими відповідями нашого психофізіологічного «я» на ті подразники, що йдуть від зовнішнього світу [2, с. 193]. Це стосується обох письменників. Правда, у їхніх описах природи не переважає якийсь один вид уяви, за винятком окремих творів. Художній живопис у більшості творів як М. Коцюбинського, так і Є. Гуцала виникає у мистецькій пропорції різних «почуттєвих рядів», що, зливаючись «в одну органічну й гармонійну цілість» [17, с. 152-153], творить чарівний у своїй самотності світ пейзажів, викликаних і зором, і слухом, і дотиковими та нюховими відчуттями,

що спостерігається якраз не в кожного письменника-пейзажиста.

Поетичність, лірична експресія, багатство тонів кольорового живопису, філософська наснаженість, яскрава метафоризація образів, дана різними органами чуття, одночасно зближує пейзажні новели письменників різних часів. Та при всіх моментах спільності виразно проступає індивідуальна неповторність, що не дозволяє сплутати навіть окремі види метафор: «синяву біль вишень», «соболіну шерсть ячменів», «золотий сміх сонця», «сріблястий регіт дзвіночків» у М. Коцюбинського і «дрібний холоднуватий шурхіт маківки», «неспогаданий постріл стручка квасолі» чи «стомлену примруженість вересня» у Є. Гуцала, мовне багатство якого ще чекає своїх дослідників. Обоє письменників ріднить і близькість до манери імпресіоністів у передачі кольорової гами, використанні акварельних фарб. Проте живописна палітра кольорів Гуцала все ж більш стримана, хоча по своєму яскрава, мальовнича (згадаймо мозаїку дна чи описи гроту в класика-модерніста початку ХХ ст. і опис «барвистого банкету» пізньої осені в новеліста II-ої пол. ХХ ст.). А загалом, художні досягнення літератури ХІХ – поч. ХХ ст. не можуть не входити органічно в талановиті твори письменників, скажімо, шістдесятників, по-своєму виявляючись у інших зв'язках, формах при відображенні нової, існуючої дійсності.

Антропоморфізм у описах гуцалівських пейзажів є водночас вираженням окремих граней внутрішнього «я» ліричного героя і авторського бачення навколишнього. У висловленні олюдненості світу, по суті, й виражено погляд Є. Гуцала на своєрідність органічної цілісності людського й природного, бо «отак заплющ очі, дай волю уяві – й відчужеш, як уже став часткою землі, як усе те зело вже росте крізь тебе, п'ючі твої соки, твою кров» (146). Це окремий поетичний мікросвіт письменника, який не сплутаєш зі світом того ж Михайла Коцюбинського, Девіда Герберта Лоуренса, Ольги Кобилянської, Костянтина Паустовського, Вірджинії Вулф, Михайла Пришвіна. Адже, як справедливо зазначає Г. В'язовський, «...оживлення, олюднення природи – то своєрідний акт творчого мислення, в якому особисте, суб'єктивне бачення предмета виступає особливо виразним і в найрізноманітніших ракурсах...»^{***}. Як і Михайла Коцюбинського чи Генрі Джеймса, Джозефа Конрада, Є. Гуцала картини природи цікавлять у першу чергу тому, що вони здатні впливати на людину, спроможні розкривати «прекрасні сторони душі людської» (М. Пришвін). Звідси зрозуміло, чому вищезгаданий самотній пейзажист говорив, що, пишучи про природу, він думає насамперед про людину^{****}.

^{***} В'язовський Г. Творче мислення письменника / Григорій В'язовський. – К.: Дніпро, 1982. – С. 131-132.

^{****} Пришвін М. О творчеськом поведенні / Михайл Пришвін. – М.: Сов. Россия, 1969. – С. 59.

Отже, в цих новелах та етюдах Є. Гуцала наявна особлива «організація» душі оповідача – ліричного героя, помітний хист митця бачити, спостерігати і відчувати навколишнє життя, одержувати справжнє естетичне задоволення й щастя від спілкування з природою.

Пейзажі стають тим індикатором, завдяки якому виявляється рівень розвитку відчуттів оповідача, його морально-духовна глибина, що свідчить не тільки про високу культуру почуттів, але й особливість його художнього мислення. Своім сприйняттям природи ліричний герой виражає розуміння окремих категорій, зокрема прекрасного як втілення одухотвореності краси земної й людської, їх гармонійності, а також філософське осмислення людини як невід'ємної частини природи. Врешті, пейзажі Є. Гуцала – це засіб характеристики ліричного героя-оповідача, спосіб відкриття в ньому цілого «світу» найрізноманітніших думок і почуттів, що виявляються в момент «осяяння», момент зустрічі з прекрасним. Ліричний герой у цій групі творів найбільш близький до самого автора своїм поетично-чуттєвим багатством характеру, тонким, інтелектуальним сприйняттям світу, імпресією почуттів.

У 70-х рр. майже в кожній із книг письменника можна знайти ще й другу групу пейзажно-настрійних творів із явним тяжінням до психологізму, вони дуже подібні і змістом, і тональністю до аналізованих «чисто» пейзажних новел та етюдів. Проте в них уже зримо присутній головний герой. І нехай він знову ж таки близький до оповідача, між ними існує певна відмінність, бо тут уже суттєвий акцент ставиться на характері молодого людини.

У цій групі («І дівчина, як парус», «На озері Добромуму», «За віщо вбито Лермонтова?», «Верхи через луги та поля» і багато ін.) пейзаж використовується (як і в першій групі творів) не задля естетизації природи, замилування нею. Він допомагає відтворити найрізноманітніші відтінки людських почуттів, викликати певний настрій, відповідний психологічний стан, характерний для ситуації «наодинці з природою», письменник уміє «збудити» світ читача, закликаючи його до глибшого, поетично загостреного бачення навколишнього. Пейзаж виконує по суті функцію персонажа, з яким «спілкується» герой, а також виступає засобом психологізації образів, розкриваючи внутрішній світ головного героя.

Особливо вдаються письменнику твори, де пейзаж служить не тільки означенням місця, пори року, але й передає гармонію людини й природи в час зародження першого, незбагненого ще, незрозумілого для самих героїв почуття кохання (новела «Верхи через луги та поля») [3, с. 184-195]. Картини природи підсилюють людські почуття, виступають і «як емоційно олюднений «співучасник» наших справ і переживань»^{*****}.

^{*****} Новиченко Л. Життя як діяння / Леонід Новиченко. – К.: Дніпро, 1974. – С. 118.

Все це створює таку органічну єдність, що під силу письменникові, який зумів знайти рівномірну пропорцію у відтворенні двох світів – людського й природного, – що, злившись, творять неперебутнє гармонійне ціле.

Ганя Думич, учениця дев'ятого класу, тонка й спостережлива дівчина, яка відчуває кожен порух природи. Пейзаж абсолютно тотожний настроям героїв. Він сприймається героїнею не таким, яким він є насправді, в будь-який момент життя людини – об'єктивним, нейтральним, а саме через призму людських переживань. У даному випадку дівочих, не звіданих раніше відчуттів, що передані так щиро, тепло й схвильовано. Це й нестерпне чекання юнки, а тому так загострено сприймаються згуки природи. Це передчуття чогось хвилюючого, дещо тривожного і в той же час бажаного; і приємне, ще напівдитяче усвідомлення Ганею закоханості в неї двох однокласників, і та безпосередня відвертість вже напівдорослої ревності – все це відтінки переживань того складного психологічного стану першого кохання, що так вдало передано через красвиди.

За пейзажною функцією, характерами, ситуаціями до цієї новели близькі й дві інші: «Голоси в осінні лісі» («З вогню воскресли, 1978») і «Місячне сійво» («Весна високосного року», 1973). Це ті твори, які без описів красвиду неодмінно втрачать цілісно-художню сутність, врешті-решт просто не існуватимуть. Не випадково Б. Слуцький, рецензуючи одну із книг письменника в перекладі на російську мову, писав: «Пейзажі Гуцала можна виписувати цілими сторінками... Можлива проза і без пейзажів. Та проза Гуцала без них померла б...» [13].

Головний герой цієї групи новел, нерідко студент (наприклад, Лавришин («І дівчина, як парус»), Шалата («На озері Добромум»), має особливо багату уяву, вразливу душу, схильний до самоаналізу, самозаглиблень, любить і розуміє красу рідної землі. Природа й глибокі почування піддають його мінливим відчуттям, прагненням несподіваних вчинків, бо таким рефлектуючим героєм часто керує настрої. Якраз настрої головного героя творить атмосферу всієї новели, передається читачеві, нерідко об'єднуючи твори в цілі цикли. Не випадково німецький дослідник Р. Гебнер у своїй ґрунтовній розвідці про Є. Гуцала пише про «єдність насамперед схопленого настрою, духовного стану ліричного героя, який раптом приходить до одного дуже важливого для нього в даний момент прозріння / осяяння» [19, с. 111].

У всіх цих творах по суті нічого не відбувається, тобто події не виступають головним стрижнем сюжету. Вони перенесені в площину психології героя, його роздумів, переживань. Такі твори В. Фашенко відносить до «безфабульних», розуміючи під цим поняттям «таке розгортання сюжету, де немає зіткнення персонажів заради досягнення певної мети, де дія внутрішня..., де сюжет

будується швидше за законами лірики, ніж епосу» [15, с. 175]. Саме це дозволяє відчутти у новелах Є. Гуцала майстерне злиття, органічне поєднання тонкого ліризму й художнього психологізму. Адже письменник здатний не лише майстерно передати тони, відтінки кольорів у його самобутніх пейзажах, але й відтворити чи не найменш помітні, нерідко неусвідомлені самими героями психологічні відчуття, психічні імпульси, що тонко передають внутрішній стан героя, глибину його почувань. Проте прозаїк якраз у цих творах інколи повторюється, навіть в одній і тій же новелі, коли говорить про зміну настроїв, про те найголовніше почуття, в полоні якого знаходиться герой, почуття, що так суголосне оточуючій природі. Звідси деяка розтягненість і одноманітність авторської оповіді, дублювання одних і тих же станів у різних новелах.

Отже, в другій групі новел Є. Гуцала, де вже наявний головний герой і де пейзаж виконує то функцію персонажа, то виступає засобом розкриття психології героя, перед нами постає світ сучасної людини, яка краще себе відчуває не в соціумі, а в земній чаші прекрасного, куди вона час від часу втікає, виривається. Він приваблює читача своєю небуденністю, вмінням читати книгу краси, щоразу новим сприйняттям багатобарвного, вічно мінливого світу, тонкістю й глибиною почувань. Природа тут виступає водночас й мірилом людяності. В аналізованих новелах особливо відчутна чистота й висока моральність героїв у почуттях любові.

Письменник, обмежуючи контакти людини зі світом природи, як правило, обирає такі ситуації, які, зрозуміло, не можуть багатогранно виявляти характер нашого сучасника. Проте і в цих психологічних, пейзажно-настрійних новелах, в яких начебто «нічого не відбувається», по-своєму розкривається справжня сутність людини, благородство й багатство її почуттів, духовні запити й можливості. Адже любов до природи, здатність розуміти й оберігати її красу є важливою ланкою однієї з найзлободенніших екологічних проблем сучасності – природа-людина-суспільство. Без сумніву, художник слова вчить через ставлення до природи любові до України, прагне бачити людину духовно багатою з високою міркою естетичних та моральних цінностей.

І, нарешті, третю й останню групу творів становлять новели, в яких пейзаж – це другорядний елемент твору, що лише посилює розкриття важливих людських якостей, ідейний зміст твору. Сюди можна віднести новели з різних книг письменника. Назвемо хоча б деякі з них: «Озброєні діти», «Вродять абрикоси», «Галатин», «Орлами орано», «Пісня про три дуби», «Пісня про мить», «Пісня про високі гори», «На Дніпрі».

Картини природи тут не відіграють такої ролі, як у попередніх двох групах новел. Та вони служать допоміжним художнім засобом, що під-

силює психолого-емоційну тональність твору й наголошує на тих рисах характеру героя, які дозволяють бачити в людині Людину («Вродять абрикоси»). Природа – джерело пізнання людей, життя, світу, коли йдеться про становлення характеру дитини, як у новелі «На Дніпрі» тощо.

Пейзаж як засіб контрасту, використаний з метою підсилення трагізму, в Є. Гуцала постає у своїй неповторності звучання, що вносить ясність в ідейне скерування твору, і є одним із відгуків теми повоєнного життя, осуду страхіть Другої світової війни («Озбресні діти»).

Із особливою виразністю й художньою майстерністю Є. Гуцало вплітає картини природи в новели-пісні, які й справді наче співають гімн життю – земній красі, людському щастю, незатьмареному материнству. Та за всією цією гармонією природи, що звучить оповідачеві в спогадах і наяву, залишається пам'ять, усвідомлення того, що «кілька десятиліть тому, де твориться видиво реального й уявного», «ходила смерть», нагадуючи про себе ворожою траншеєю («Пісня про мить») [5, с. 42, 43].

Найбільше місця у творі письменника посідають чарівні картини осінньої природи придніпровського села, передані рукою художника-пейзажиста, який кожного разу знаходить все інші відтінки фарб для вираження її краси. Та вбачати в цьому найголовніше значення в ідейно-художньому спрямуванні новели було б неправильним, хоча неповторність пейзажних описів тут особлива. Адже оповідачеві (так близькому до ліричного героя з першої групи творів та й до самого автора) закарбувалася в пам'яті та мить, яка піднесена до верховин мистецького витвору, народної пісні, що вміщувала в собі складну «археологію почуттів», сприйняту й зафіксовану назавжди всіма відчуттями митця. Це й миттєво схоплена поглядом письменника картина: «Жовто-коричнева круча була до найменших подробиць висвітлена сонцем, і стежка вільно покладеним білим рушником слалась поміж її старих зморшок» [6, с. 41], і такий красивий на тлі літнього дня образ молодої жінки з «русявим», «буйнооким» дитям на руках, і музичний супровід – пісня про матір та дитину, й ота пейзажна деталь – траншея як загроза їхньому щастю, – все це в синтезі викликало такі враження і настрої, що за силою чуттєво-емоційного сприймання залишаються навечно. Постає неповторна мить, але обов'язково в сукупності всіх образів і психологічних відчуттів, бо, вилучивши з неї щось одне – людину, природу, пісню, – неодмінно зруйнуєш те прекрасне видиво, що сяє автору «не з учорашнього дня» і в цілому є одним із моментів психології творення гуцалівських образів.

Аналогічну функцію виконує пейзаж і в «Пісні про Високі Гори», «Пісні про три дуби», що мають багато й інших спільних точок дотику, на які вказує М. Стрельбицький [14, с. 100-116].

Отже, в тих новелах Є. Гуцала, де пейзажам відводиться другорядна роль, вони майстерно вплітаються у тканину твору і допомагають яскравості вираження людських почуттів, мистецькому проголошенню ідеї, загальній поетиці твору. Тут природа виступає одним із компонентів новел, що зцементовують в собі воедино і «глибокі думки, і філософію, і психологію й історію, кожну з тих глибин мислення, якими володіє людина» (С. Залігін).

Таким чином, естетичну цінність у концепції Є. Гуцала має передовсім краса – краса людських почуттів і природи того світу, що існує навколо людини, що дозволяє сприймати його відповідно до найтонших відтінків різноманітних відчуттів. Та краса, що спонукає до розуміння природи й здатності бачити переливи її барв, звуків, переходи півтонів, всю принаду й незрівнянність «дोвершеної краси літа», «весняного екстазу полів і луків», «багату пристрасть осені» й «холодну пісню молодого снігу». Не випадково в одній зі своїх новел автор устами героя проголошує: «Чому всі потребують краси, чому кидаються на неї, чому завжди такий дефіцит? (...) Краса – мов золото: не піддається корозії, інфляції, не девальвується. Страшна сила золота, а сила краси вища, сила краси, якщо не сьогодні володарюватиме світом, то завтра (...) краса людських стосунків, почуттів, краса суспільної гармонії» [7, с. 19].

У пейзажних імпресіоністичних новелах, ліричних етюдах Є. Гуцала відчутно прагнення письменника передати людський настрій. Він детермінувався конкретним характером, темпераментом героя, залежить від мінливості найменш помітних деталей природи, що, зрозуміло, тягнуть за собою й плинність враження від баченого, зміну відчуттів. Адже, за роздумами «ліричного» чи головного героя Є. Гуцала, природа – це й настрої, тональність якого нерідко обумовлена й тим об'єктом навколишнього середовища, на який звернено увагу: «в полі маєте один настрій, біля річки – зовсім інший, а в лісі – то й зовсім одмінний». Прозаїк уміє «схопити миттєві спалахи тих глибинних психологічних станів, що виникають з любові до природи й до людини, і передати їх як зафіксовану мить людського життя, наснажену високими чуттями й позитивними емоціями. Ця органічна риса Гуцала-прозаїка говорить про нього і як про тонкого психолога, якому доступні найрзрізноманітніші зміни у людських сприйманнях та відчуттях, особлива багатоманітність відтінків людських почуттів у ситуації «наодинці з природою», у стані «осеяння» – «особливого душевного просвітління, що становить собою момент глибокою переживаної героєм зрідненості зі світом, прозріння істини» [14, с. 101].

Як і М. Коцюбинський, О. Кобилянська, Остап Вишня, М. Івченко, М. Стельмах чи в російській літературі М. Пришвін, К. Паустовський, В. Солоухін, Євген Гуцало по-своєму дивиться на

світ, природу й людину. Не повторюючи своїх попередників-пейзажистів, він говорить своє слово про людську красу, психологію, внутрішній світ людини.

Зрозуміло, що в усіх трьох групах новел ми не зустрінемо багатогранного героя з аналітичним

поглядом на різнобічні проблеми сучасності. Та герой Є. Гуцала, людина високої духовності й моральності, всім ладом думок, поглядом на оточуючий світ виступає як виразник української ментальності, свого часу, провідник певних закономірностей розвитку суспільства.

Література

1. Адельгейм Є. Орієнтири романтики / Є. Адельгейм // Літературна Україна. – 1967. – 24 лютого.
2. Белецкий А. И. Избранные труды по теории литературы / А. И. Белецкий. – М.: Просвещение, 1964. – 478 с.
3. Гуцало Є. Весна високосного року: Повісті, оповідання / Євген Гуцало. – К.: Молодь, 1973. – 275 с.
4. Гуцало Є. Лист від 9 липня 1982 р. // Особистий архів автора.
5. Гуцало Є. Орлами орано: Оповідання, повість / Євген Гуцало. – К.: Рад. письменник, 1977. – 375 с.
6. Гуцало Є. Серпень, спалах любові: Оповідання та повість / Євген Гуцало. – К.: Молодь, 1970. – 175 с. Далі посилаємось на це видання, подаючи в дужках номер сторінки.
7. Гуцало Є. Що ми знаємо про любов: Оповідання / Євген Гуцало. – К.: Рад. письменник, 1979. – 342 с.
8. Дзюба І. Євген Гуцало – новеліст / І. Дзюба // Іван Дзюба. З криниці літ: у трьох томах. – Т. III. Літературні портрети. – К.: Видавн. дім «Києво-Могилянська академія», 2007. – С. 629-649.
9. Жулинський М. Відкрився птахам, людям і рослинам... / М. Жулинський // Жулинський Микола. Нація. Культура. Література: Національно-культурні міфи та ідейно-естетичні пошуки української літератури. – К.: Наук. думка, 2010. – С. 512-518.
10. Коцюбинський М. Твори: в 7 т. / Михайло Коцюбинський. – К.: Наук. думка, 1974. – Т. 2. – 384 с.
11. Новиченко Л. Широта пошуку, розмаїття барв / Леонід Новиченко // Рад. літературознавство. – 1979. – № 2. – С. 8-23.
12. Паустовский К. Избранная проза / К. Паустовский. – М.: Худ. литература, 1966.
13. Слуцкий Б. Внимательная любовь / Б. Слуцкий // Литературная газета. – 1966. – 25 ноября.
14. Стрельбицкий М. Цикл «Пісень» Євгена Гуцала / Михайло Стрельбицкий // Проблеми. Жанри. Майстерність. – К.: Рад. письменник, 1981. – Вип. 6. – С. 100-116.
15. Фашенко В. Із студій про новелу. Жанрово-стильові питання / Василь Фашенко. – К.: Рад. письменник, 1971. – 215 с.
16. Фашенко В. Новела і новелісти. Жанрово-стильові питання (1917-1967 рр.). – К.: Рад. письменник, 1968. – 264 с.
17. Франко І. Із секретів поетичної творчості / Іван Франко. – К.: Рад. письменник, 1969. – С. 152-153.
18. Эльяшевич А. Герои истинные и мнимые. Литературно-критические статьи / А. Эльяшевич. – М. – Л.: Сов. писатель, 1963. – 404 с.
19. Gobner R. Zur Profilierung des literarischen Naturbildes in der ukrainisch-sowjetischen Gegendartsliteratur. Dargestellt am Schaffen von Jewhen Hucalo / R. Gobner. – Zeitschrift FÜR SLAWISTIK, 1977. – № 6. – 795 p.

Марта Хороб

ЧЕЛОВЕК И ПРИРОДА В ПРОСТРАНСТВЕННОЙ МАЛЕНЬКИХ ЭПИЧЕСКИХ ФОРМАХ ЕВГЕНИЯ ГУЦАЛА

Аннотация. В статье предлагается классификация „лирической прозы” писателя 60 – 70-х гг. XX века с разделением ее на три условно выделенных группы в соответствии с художественной концентрацией пейзажных картин. Проанализирована их полифункциональность.

Ключевые слова: лирическая проза, пересказчик – лирический герой, модификации персонажа, живописная колористика.

Martha Khorob

A HUMAN BEING IN THE SPACE OF SMALL EPIC FORMS OF EUGENE HUTSALO

Summary. The article presents a classification of the “lyrical prose” of the writer of 60-70-ies of the XX century with its division into three conditionally distinguished groups according to the art concentration of scenery paintings. There is analysed their polifunctionality.

Key words: lyrical prose, narrator - lyrical character, character modifications, pictorial colouristics.

Стаття надійшла до редакції 08.04.2013 р.

Хороб Марта Богданівна – кандидат філологічних наук, доцент кафедри української літератури Прикарпатського національного університету імені Василя Стефаника.